

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

LOGISTICAL POTENTIAL AS A NECESSARY ELEMENT OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN CHERKASY REGION

У статті здійснено аналіз матеріально-технічного потенціалу сільсько-господарських підприємств Черкаської області. Забезпеченість матеріально-технічним потенціалом прямо впливає на розвиток підприємств. За останні п'ять років спостерігається тенденція до зростання обсягів основного та оборотного капіталів та ефективність їх використання. Проте забезпеченість машинно-тракторним парком аграрних підприємств різко зменшується, що негативно впливає на кінцевий результат виробництва.
Ключові слова: розвиток підприємств, основний капітал, оборотний капітал, матеріально-технічна база.

В статті здійснено аналіз матеріально-технічного потенціалу сільсько-господарських підприємств Черкаської області. Обеспеченность материально-техническим потенциалом напрямую влияет на развитие предприятий. За последние

пять лет наблюдается тенденция к росту объемов основного и оборотного капиталов и эффективность их использования. Однако обеспеченность машинно-тракторным парком аграрных предприятий резко уменьшается, что негативно влияет на конечный результат производства.
Ключевые слова: развитие предприятий, основной капитал, оборотный капитал, материально-техническая база.

The article analyzes the logistical potential of agricultural enterprises in Cherkasy region. Availability of the logistical potential directly affects the development of enterprises. Over the past five years there is a tendency of increasing volumes of fixed and circulating capital and their efficiency. However, the availability of machines and tractors in agricultural enterprises is decreasing dramatically affecting the final result of production.
Key words: development of enterprises, fixed capital, circulating capital, logistical base.

УДК 631.11.005

Лемещенко Н.М.

аспірант

Уманський національний
університет садівництва

Постановка проблеми. Матеріально-технічний потенціал – необхідна умова не лише для розвитку, а й просто для існування будь-якого підприємства. Особливого значення його роль набуває в умовах кризового стану економіки, який останніми роками є притаманним для України. Адже для повноцінного функціонування підприємство повинно бути забезпечене усіма необхідними засобами виробництва. Надзвичайно важливим є повне забезпечення матеріально-технічним потенціалом підприємств аграрної сфери, які порівняно із галузями промисловості мають певні особливості. Насамперед необхідно відмітити те, що в сільському господарстві економічний процес відтворення тісно переплітається з біологічним, і досить часто для виробництва сільськогосподарської продукції використовують живі організми (рослини, тварини), які відносяться до засобів виробництва.

Окрім того, для сільського господарства характерною є сезонність виробництва, що є наслідком неспівпадіння робочого періоду із періодом виробництва. Тому виникає нерівномірність та переривчастість використання матеріально-технічного потенціалу підприємств. Тобто, з одного боку деякі матеріально-технічні засоби будуть використовуватись лише протягом нетривалого періоду (декілька тижнів на календарний рік), а з іншого – їх відсутність або ж використання у невідповідні терміни (деколи із запізненням лише на кілька днів) може призвести до втрати врожаю, збитковості виробництва.

Саме це стало результатом того, що сільськогосподарське виробництво є кредитомісткою та менш інвестиційно привабливою галуззю порівняно з іншими галузями промисловості. Наведене вище доводить важливість аналізу матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням матеріально-технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств присвячені праці таких вчених, як П.І. Гайдуцького, М.Г. Лобаса, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, Я.К. Білоусько, Й.М. Петровича, М.Г. Вергун, П.А. Денисенко, В.В. Марченко, В.П. Ситник, В.П. Яковенко, Г.М. Підлісецького та інших. Разом з тим, проблеми забезпечення сільськогосподарських підприємств матеріально-технічним потенціалом на регіональному рівні вимагають подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз забезпечення та ефективності використання матеріально-технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств Черкаської області, вивчення основних проблем та обґрунтування напрямів його формування, ефективного використання і оновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Матеріально-технічний потенціал сільськогосподарських підприємств є матеріальною базою для здійснення процесів відтворення та розвитку сільськогосподарського виробництва. Складовим елементом даного потенціалу є засоби виробництва,

які безпосередньо беруть участь у створенні вартості продукції, які залежно від характеру обороту та функціональної ролі в процесі створення нових споживних вартостей поділяють на основний і оборотний капітали [1, с. 284].

Основний капітал – це сукупність засобів праці, що органічно входять в матеріально-технічну базу підприємства і безпосередньо беруть участь у виробничому процесі не один раз і при цьому не змінюють свою форму, а оборотний капітал – це теж засоби праці, проте вони беруть участь у процесі виробництва лише раз і при цьому повністю змінюють свою форму [2, с. 135]. Основним принципом поділу виробничого капіталу на основний та оборотний є спосіб перенесення його вартості на вироблену продукцію. Основний капітал бере участь у виробництві декілька разів і переносить свою вартість на вироблену продукцію частинами, а оборотний капітал переносить свою вартість на вироблену продукцію за один виробничий процес.

Сільськогосподарське виробництво характеризується високою капіталомісткістю, і цю особливість необхідно враховувати при формуванні інвестиційної політики підприємств. Так сільсько-

господарські підприємства Черкаської області за період з 2010 по 2014 рік збільшили середньорічну вартість основного капіталу на 14,0% (табл. 1).

За рахунок цього та через скорочення кількості працівників їх капіталоозброєність збільшилась з 83,3 тис. грн. в 2010 р. до 98,0 тис. грн. в 2014 р. Капіталооснащеність господарств за досліджуваний період також зросла на 10% і досягла 351,1 тис. грн. у 2014 році проти 319,2 тис. грн. в 2010 році. Із збільшенням обсягів виробництва валової продукції, протягом досліджуваного періоду, капіталовіддача зростає (на 6,3%), а її зворотній показник – капіталоємність – зменшилась і становила в 2014 році 0,53 грн., що є позитивним показником.

У структурі основного капіталу Черкаської області за досліджуваний період найбільшу частку займають будівлі, споруди і передавальні пристрої – 34,1-48,5% та машини й обладнання, на долю яких припадає 26,3-43,5%. Найменшу питому вагу займають робоча і продуктивна худоба й інші основні засоби.

Проте, лише зростання основного капіталу не призведе до розвитку сільськогосподарських під-

Таблиця 1

Забезпеченість основними засобами та ефективність їх використання в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області*

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Дані 2014 р. до даних 2010 р., %
Валова продукція с.-г. у постійних цінах 2010 року, млн. грн	4798,5	4953,2	5561,4	5744,7	5798,6	120,8
Середньорічна чисельність працівників зайнятих в с.-г. виробництві, чол.	32562	32493	32473	31999	31564	96,9
Площа с.-г. угідь, тис. га	850	881	852	830	881	103,6
Середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн	2713368	2813474	3021227	3042913	3093826	114,0
Капіталоозброєність, тис. грн	83,3	86,6	93	95,1	98	117,6
Капіталооснащеність, тис. грн	319,2	319,4	354,6	366,6	351,1	110,0
Капіталовіддача, грн	1,76	1,76	1,84	1,88	1,87	106,3
Капіталоємність, грн	0,56	0,57	0,54	0,53	0,53	94,6

* Розраховано за даними Головного відділу статистики Черкаської області

Таблиця 2

Аналіз співвідношення між основним та оборотним капіталом у сільськогосподарських підприємствах Христинівського району Черкаської області в 2010-2015рр.*

Рік	Оборотних виробничих активів на 1 грн основних засобів	Питома вага в активах балансу, %	
		основних засобів	оборотних активів
2011	0,65	26,48	62,75
2012	0,67	24,02	60,41
2013	0,83	42,86	57,73
2014	1,03	21,85	65,86
2015	0,91	17,14	73,66
Середнє значення	0,82	26,47	64,08

* Розраховано за даними відділу статистики Христинівського району Черкаської області

приємств, оскільки виробничий капітал ефективно функціонує тільки за оптимального співвідношення між основним та оборотним капіталом.

Поняття «оптимальне співвідношення капіталу» до цього часу залишається дискусійним. Разом з тим переважна більшість вітчизняних економістів вважає оптимальним співвідношенням між основним і оборотним капіталом 1:0,5, тобто, коли на 1 грн. основного капіталу припадає 0,5 грн. оборотного. Саме такі пропорції, на їх погляд, сприятимуть безперервному виробничому процесу та процесу ефективного розвитку аграрних підприємств. Проте, таке співвідношення було в сільськогосподарських підприємствах до 1990 року. І починаючи з 1991 року воно прямує до пропорції 1:1. Також справедливим є зауваження І. Бержанір, яка вказує, що на оптимальне співвідношення між основними і оборотними активами значний вплив мають природно-кліматичні фактори, економічні умови та спеціалізація виробництва [3]. Особливо це зауваження стосується сільськогосподарського виробництва.

Розглянемо співвідношення між основним та оборотним капіталом на прикладі сільськогосподарських підприємств Христинівського району Черкаської області (табл. 2).

Проведений аналіз показує зростання співвідношення між основним та оборотним капіталом у сільськогосподарських підприємствах Черкащини – з 0,65 в 2011 році до 0,91 у 2015 році. Тобто, за останні чотири роки співвідношення між оборотними і основними засобами збільшилось на 40%. Причинами такої ситуації є фізичний та моральний знос основного капіталу, а також неможливість придбання нових основних засобів через непомірне зростання цін на них, а тому збільшення оборотного капіталу для якісного здійснення всіх процесів виробництва. Підтвердженням цьому є і частка основних засобів в активах балансу аграрних підприємств Христинівського

району, яка за досліджуваний період скоротилася із 26,48 до 17,14%. Разом з тим необмежене збільшення оборотних активів може призвести до замороження засобів у понаднормативних виробничих запасах. Нарощування ж запасів оборотних засобів призведе до зниження ефективності їх використання [4, с. 4].

До основних показників економічної ефективності використання оборотного капіталу належать коефіцієнт оборотності та тривалість обороту в днях. Коефіцієнт оборотності в сільському господарстві може варіювати в межах від одиниці до двох і більше, що залежить від специфіки виробництва, спеціалізації господарства та інших чинників. Його інтерпретація полягає в наступному: що вищим буде рівень даного показника, то ефективніше використовується оборотний капітал. Тобто, кожна гривня наявного оборотного капіталу відтворюється і реалізується у все більшій кількості продукції. Ефективність використання оборотного капіталу в сучасних умовах дослідимо на прикладі сільськогосподарських підприємств Христинівського району Черкаської області (табл. 3).

Проведені дослідження показують, що значення коефіцієнта оборотності оборотного капіталу в сільськогосподарських підприємствах Христинівського району за останні п'ять років зменшились з 3 до 1, а тривалість одного обороту, навпаки, збільшилась. Це, звичайно, є негативним явищем, яке свідчить про сповільнення руху оборотного капіталу, про збільшення тривалості одного обороту. І це на фоні зростання вартості оборотного капіталу за досліджуваний період майже на 500%.

Таку ситуацію певною мірою можна пояснити зміною спеціалізації сільськогосподарських підприємств регіону: у 2015 році 73% товарної продукції припадало на рослинництво, тоді, як у 2011 – 49,2%. Тобто, підприємства відмовляються від виробництва продукції тваринництва. А в галузі рослинництва виробничий цикл співпадає з веге-

Таблиця 3

Ефективність використання оборотного капіталу в сільськогосподарських підприємствах Христинівського району Черкаської області*

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Дані 2015 р. до даних 2010 р., %
Валова продукція с.-г. у постійних цінах 2010 року, тис. грн	209359	164089	191805	184259	176642	84,4
Сума обороту, тис. грн.	207806	203718	222285	209825	407528	196,1
Вартість оборотного капіталу на кінець року, тис. грн.	68748	129779	177420	273284	404230	588,0
Вартість оборотного капіталу на 1 грн валової продукції, грн.	0,328	0,791	0,925	1,483	2,288	696,9
Тривалість обороту оборотного капіталу, днів	121	233	291	475	362	299,8
Коефіцієнт оборотності оборотного капіталу	3,0	1,6	1,3	0,8	1,0	33,4

* Розраховано за даними відділу статистики Христинівського району Черкаської області

таційним періодом, а тому відповідно коефіцієнт оборотності знаходиться близько 1. Проте, звісно, для забезпечення розвитку підприємств необхідно шукати резерви прискорення оборотності оборотного капіталу: диверсифікація та інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, запровадження інноваційних технологій, впровадження прогресивних форм організації праці, удосконалення логістики, реалізації продукції тощо.

Розвиток сільського господарства вимагає якісної матеріально-технічної бази. На сьогоднішній день, за даними вітчизняних економістів, рівень забезпеченості сільськогосподарської техніки щодо потреби в аграрних підприємствах України становить 45-65%, причому близько 90% експлуатуються поза амортизаційними строками використання, а 2/3 всього машинного парку займає техніка віком від 20 років [5, с. 6]. За останнє десятиріччя кількість комбайнів зменшилася у два рази, а тракторів – на 30%. Засоби механізації окремих технологічних операцій по окремих галузях сільського господарства застаріли або ж відсутні [6, с. 125].

Для сільськогосподарських підприємств Черкаської області властивими є аналогічні тенденції, тобто їх енергетичні потужності (одна із найважливіших характеристик матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств) за період з 2000 по 2015 рр. скоротилися майже вдвічі, в тому числі в розрахунку на 100 га посівної площі – в 1,8 разів (табл. 4). Тобто, більшість аграрних підприємств має низьку енергозабезпеченість.

Слід пам'ятати, що між рівнем цих показників і кінцевими результатами виробництва існує прямий зв'язок – із їх зростанням збільшуються і результати діяльності. До енергетичних потужностей відносяться потужності тракторів, автомобілів, моторів комбайнів, стаціонарних двигунів, електродвигунів і електроустановок.

Динаміка забезпеченості аграрних підприємств Черкаської області сільськогосподарською технікою дозволяє зробити висновок про негативні тенденції (табл. 5), про зменшення кількості сільськогосподарської техніки в 2-5 разів. А це безпосередньо негативно впливає на розвиток господарств, враховуючи особливості сільськогосподарського виробництва.

Низький рівень забезпеченості сільськогосподарською технікою господарств Черкаської області пов'язаний зі скрутним фінансовим становищем.

Основними напрямками виходу із даної ситуації є розвиток лізингового ринку, розвиток ринку уживаної техніки, створення центрів технічного обслуговування сільськогосподарської техніки та кооперативів із спільного використання сільськогосподарської техніки, розвиток вітчизняного машинобудування, покращення умов кредитування сільськогосподарських підприємств, розвиток логістики на підприємствах тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Підтверджено, що матеріально-технічний потенціал є одним із найважливіших чинників розвитку сільськогосподарських підприємств. Проте, рівень забезпеченості ним в останні роки катастрофічно

Таблиця 4

Забезпеченість сільськогосподарських підприємств Черкаської області енергетичними потужностями*

Показник	2000 рік	2005 рік	2010 рік	2015 рік	Дані 2000 р. до даних 2015 р., разів
Наявність енергетичних потужностей, к.с.	4740	2973	2517	2414	1,96
Забезпеченість енергетичними потужностями на 100 га посівної площі, к.с.	451	319	210	251	1,80
Енергоозброєність праці, к.с.	0,042	0,074	0,077	0,084	0,50

* Розраховано за даними Головного відділу статистики Черкаської області

Таблиця 5

Динаміка забезпеченості аграрних підприємств Черкаської області окремими видами сільськогосподарської техніки (штук)*

Показник	2000 рік	2005 рік	2010 рік	2015 рік
Трактори	14560	10159	7224	6980
Комбайни зернозбиральні	2951	1957	1335	1216
Комбайни кукурудзозбиральні	553	304	166	152
Бурякозбиральні машини	960	550	262	197
Забезпеченість тракторами на 1000 га ріллі	12	11	8	5
Забезпеченість зернозбиральними комбайнами на 1000 га посівів зернових	6	4	3	2

* Розраховано за даними Головного відділу статистики Черкаської області

знижується, що негативно впливає на кінцевий результат виробництва. Проведений аналіз аграрних підприємств Черкаської області демонструє деяке зростання основного та оборотного капіталу та одночасне різке скорочення наявності сільськогосподарської техніки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
2. Економіка підприємства: підруч. / Д.К. Семенда, О.Л. Бурляй, М.А. Коротєєв, О.В. Семенда. – Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2014. – 476 с.
3. Бержанір І.А. Формування та ефективність використання оборотних засобів підприємств спирто-

продуктового підкомплексу АПК: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / І.А. Бержанір. – К., 2011. – 20 с.

4. Будняк Л.М. Удосконалення співвідношень основного і оборотного капіталу в сільськогосподарських підприємствах Поділля : автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом, інвестиційні та інноваційні процеси» / Л.М. Будняк. – К., 1999. – 20 с.

5. Шпак М. Перспективи розвитку фінансового лізингу в сучасних умовах сільськогосподарського виробництва / М. Шпак, Є. Ціп // Техніка і обладнання для АПК – дослідження, експертиза, прогноз розвитку. – № 6(9). – 2010. – С. 6-8.

6. Ягода Г.Ю. Забезпеченість основними засобами сільськогосподарських підприємств / Г. Ягода // Економіка АПК. – № 3. – 2013. – С. 125-129.